

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑΝ

1. [θιάφι] (καὶ [τιάφι] εἰς τὴν Κεφαλληνίαν).

Ἡ λέξις [θιάφι] εἶναι ταυτοσήμαντος μετὰ τὴν ἀττικὴν ἀρχαιοελληνικὴν λέξιν [théion], καθὼς καὶ μετὰ τὴν ὀμηρικὴν [théion] ἢ ἀρχαιοελληνικὴ (=ὀμηρικὴ) μορφὴ ταυτίζεται (ἐτυμολογικῶς) μετὰ τὴν ἀφειθριαν τῆς διαχρονικῆς πορείας τῆς λέξεως.

Ὁ Χατζιδάκις («Μεσαιωνικὰ καὶ Νέα Ἑλληνικὰ») προβάλλει τὴν γραφὴν «θειάφι» [καὶ «θειάφη», ἢ (Ἦπειρος)].

Εἰς τὸν Φιλῆνταν («Γλωσσογνωσία καὶ Γλωσσογραφία Ἑλληνικῆ») διαβάζομεν τὰ ἑξῆς: «θ έ α φ ο ς> θ ε ά φ ι ο ν, θιάφι (δηλ. θχιάφι) (καὶ ἡ θ ι ά φ η [κατὰ τό: ἡ σ κ ό ν η])».

Εἰς τὴν «Νεοελληνικὴν Γραμματικὴν» τοῦ 1941 προβάλλεται ἡ γραφὴ «θειάφι».

Ὁ Σταματάκος («Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσης») προκρίνει τὴν γραφὴν «θειάφι» μᾶλλον παρὰ «θιάφι» (ἔτσι, εἰς τὸ λῆμμα «θιάφι» παραπέμπει εἰς τὴν λέξιν «θειάφι»).

Ὁ Βοστταντζόγλου («Ἀντιλεξικὸν ἢ Ὀνομαστικὸν τῆς Νεοελληνικῆς Γλώσσης») πρᾶσβευει τὴν γραφὴν «θειάφι».

Εἰς τὸν Ἀνδριώτην («Ἐτυμολογικὸ Λεξικὸ τῆς Κοινῆς Νεοελληνικῆς») βλέπομεν: «θ ε ι ά φ ι, μεσν. θ ε ι ά φ ι (ο) ν<μεταγν. θ ε ά φ ι ο ν<ἀρχ. θ ε ι ο ν+ ὑποκορ. καταλ. -ά φ ι ο ν (πβ. ξυρ-άφιον/ ξυρ-άφι, χρυσ-άφιον/χρυσ-άφι, χωρ-άφι)» εἰς τὸ λῆμμα «θιάφι» ὁ συγγραφεὺς παραπέμπει εἰς τὴν λέξιν «θειάφι».

Ὁ Κουρμούλης («Ἀντίστροφον Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς») κρίνει ὅτι πρέπει νὰ γράφωμεν «θειάφι».

Οἱ Μπαμπινιώτης-Κοντός («Συγχρονικὴ Γραμματικὴ τῆς Κοινῆς Νέας Ἑλληνικῆς») δέχονται «θειάφι».

Εἰς τὸν Δαγκίστην («Ἐτυμολογικὸ Λεξικὸ τῆς Νεοελληνικῆς») διαβάζομεν: «θειάφι, τό: ΝΔ<ΜΣ θ ε ι ά φ ι (ο) ν<ΜΤ θ ε ά φ ι ο ν, ὑποκορ.,<ΑΡ θέαφος, ὁ» εἰς τὸ λῆμμα «θιάφι» ὁ συγγραφεὺς παραπέμπει εἰς τὴν λέξιν «θειάφι».

Εἰς τὴν ἐπίσημον «Νεοελληνικὴν Γραμματικὴν» προβάλλεται ἡ γραφὴ «θειάφι».

Ὅθεν, ἔχομεν δύο, κατ' οὐσίαν, γνώμας περὶ τοῦ ἐτύμου τῆς λέξεως: (α) τοῦ Ἀνδριώτου (ἀρχ. θ ε ι ο ν + ὑποκορ. κατάλ. —ά φ ι ο ν>μεταγν. θ ε ά φ ι ο ν> μεσαιων. θ ε ι ά φ ι (ο) ν> θ ε ι ά φ ι) καὶ (β) τοῦ Φιλῆντα (θ έ α φ ο ς> θ ε ά φ ι ο ν> θ ι ά φ ι)· βασικὴ διαφορὰ: (I) Ἀνδριώτης: μεταγν. θ ε ά φ ι ο ν> μεσαιων. θ ε ι ά φ ι (ο) ν> θ ε ι ά φ ι.— (II) Φιλῆντας: θ έ α φ ο ς> θ ε ά φ ι ο ν> θ ι ά φ ι.

Πέρα ὅμως τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης ἀπόψεως τῶν ἀειμνήστων γλωσσοδιφῶν, φρονοῦμεν ὅτι τὸ ἀληθές θὰ καταδείξῃ ἡ ἐμπεριστατωμένη διαχρονικὴ θεώρησις τῆς λέξεως (συμπίπτουσα εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν μετὰ τὴν παγχρονικὴν θεώρησιν αὐτῆς).

Διὰ πρώτην φοράν μαρτυρεῖται τύπος θ ε ά φ ι ο ν εἰς τὸν Ἡσύχιον (λεξικογράφον τοῦ 5ου; μ.Χ. αἰῶνος) συγκεκριμένως, ὁ Ἡσύχιος, τὸ «θεῖον ἄπυρον»

ἀποδίδει ὡς «θεάφιον ἄκαυστον». Εἰς τὸν Ψευδοχρυσόστομον (μετὰ τὸν 5ον αἰῶνα) μνημονεύεται ἐπίσης τύπος θεάφιο ν. [Τύπος ρήματος θεαφίζω ἐμφανίζεται περὶ τὸν 8ον αἰῶνα εἰς τὸ ἔργον (τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ) «Βίος Βαρλαάμ καὶ Ἰωάσαφ», ἐνῶ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἀπαντᾶται καὶ τύπος ἐπιθέτου θεαφώδης εἰς τὸ ἔργον «Μαρτύριον Νηρέως καὶ Ἀχιλλέως»]. Ἀπὸ τὸν τύπον θεάφιο ν θὰ πρέπει νὰ ἔχωμεν τὸν θεάφο ς (κατὰ τὰ «φανός», «λαμπρός»), ὁ ὁποῖος ἀπαντᾶται εἰς τὰ «Βασιλικά» (9ου/10ου αἰῶνος), εἰς τοὺς «Συνεχιστάς» τοῦ Θεοφάνους (10ου αἰῶνος), εἰς μεσαιωνικά γλωσσάρια καὶ εἰς ὄνειροκριτικά βιβλία ὅθεν, εἶναι μεταγενέστερος τοῦ θεάφιο ν (καὶ ὄχι —Φιλήντας— θεάφο ς > θεάφιο ν). Πιθανότερα πάντως εἶναι ἡ συλλειτουργία τῶν τύπων με σαφῆ κατίσχυσιν τοῦ θεάφιο ν, ἔνεκα τῆς ὁσημέραι ἐπιδόσεως τῶν με τὴν (μορφῆ=) μορφήν {-ιο ν} τοῦ μορφήματος τοῦ ὑποκορισμοῦ συνθέτων οὐδετέρων οὐσιαστικῶν.

Εἰς τὰς ἀρχὰς ὅμως τοῦ 12ου αἰῶνος ὁ μὲν Γραμματικός Ἰωάννης Τζέτζης γράφει θειάφιο ν, ὁ δὲ ὁμόλογός του Εὐστάθιος θεάφιο ν ὅθεν, τίθενται τὰ ἐξῆς ἐρωτήματα: Ὁ τύπος θειάφιο ν εἶναι δημιούργημα τοῦ Τζέτζου εἰς τὰ πλαίσια τῆς ἐπὶ τὸ ἀττικώτερον γράφειν προσπαθείας του; καὶ ἂν εἶναι ἔτσι, διατι δὲν κάμνει χρῆσιν τοῦ κλασσικοῦ τύπου θεῖο ν; ἐλειτούργησεν εἰς τὴν σύγχρονον τῆς ἐποχῆς του Ἑλληνικὴν ὁ τύπος θειάφιο ν; ὁ λογιώτερος ὀπωσδήποτε τοῦ Τζέτζου Εὐστάθιος πόθεν ὀρμώμενος χρησιμοποιοεῖ τὸν τύπον θεάφιο ν; Πάντως, προϊόντος τοῦ χρόνου (συνεπικουρούσης καὶ τῆς τάσεως πρὸς κλασσικὴν μελέτην) τὰ βυζαντινὰ συγγράμματα ἐλάμβανον ἀττικωτέραν «χροιάν» ἔτσι, ἀποτέλεσμα τοῦ, κατὰ συντήρησιν, ἀττικίζόντως καὶ μόνον γράφειν ἦτο ἡ αὐξήσις τῆς ἀποστάσεως μεταξὺ φωνουμένου καὶ γραπτοῦ λόγου. Ὅθεν, κείμενα τοῦ 6ου/7ου αἰῶνος ἀπεικάζουν ἀκριβέστερα τὴν σύγχρονον τῆς ἐποχῆς τῶν λαλουμένην Ἑλληνικὴν παρὰ κείμενα τοῦ 11ου/12ου τὴν λαλουμένην Ἑλληνικὴν τῆς ἰδικῆς τῶν ἐποχῆς.

Ὁπωσδήποτε λοιπὸν εἶναι δύσκολον νὰ ἀποδεχθῶμεν τὸ ἀνδριώτειον: θεάφιο ν > θειάφιο ν, ἔρμηνεῖα δηλ. ἡ ὁποία προϋποθέτει τὴν λειτουργίαν τοῦ τύπου (δυνάμει τῆς τάσεως τοῦ κλασσικίζειν) εἰς τὴν φιλολογικὴν γλῶσσαν καὶ ἐν συνεχείᾳ τὴν εἴσδυσιν καὶ ἐπικράτησιν του εἰς τὸν σύγχρονον τῆς ἐποχῆς φωνουμένου λόγον ὅπερ μᾶλλον ἄτοπον. Ὁ Φαίδων Κουκουλὲς πιστεύει ὅτι «ἐκ τοῦ ὑποκοριστικοῦ τύπου θειάφιο ν ἔχομεν τὸν ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου μνημονευόμενον θεάφιο ν». Προκρίνεται ἡ ρῆσις τοῦ Κουκουλὲ ὡς ἡ ὀρθότερα, ἦτοι: «θεῖον»+μορφῆ μορφήματος ὑποκορ. «-άφιον»>«θειάφιον» [πρβλ. ξυρός+ -άφιον> ξυράφιον, χρυσός+ -άφιον> χρυσάφιον]>«θεάφιον». Φρονοῦμεν ὅτι εἰς τὸν λαλούμενον λόγον κατίσχυε ὁ τύπος θεάφιο ν [θεάφιον] ἀκολουθεῖ ἡ (συγκοπῆ)/σίγησις τοῦ [ο] καὶ ἐν συνεχείᾳ ἡ σίγησις τοῦ ληκτικοῦ μορφήματος -ν [η], πλὴν, κατὰ κανόνα, τῆς περιπτώσεως καθ' ἣν εἶπετο φωνῆεν. [Ἡ σχετικὴ μορφοφωνολογικὴ μεταβολὴ ἄρχεται λαμβάνουσα χώραν ἤδη ἐκ τῶν πρώτων χρόνων τοῦ μεσαιῶνος (6ου/7ου αἰῶνα), κάτι τὸ ὁποῖον διαφαίνεται εἰς τὰς γραπτὰς μαρτυρίας αἰγυπτιακῶν παπύρων —αὐτῶν κυρίως οἱ ὁποῖοι ἐκφράζουν λαϊκὰ μηνύματα τῆς ἐποχῆς ἔτσι: «σπίτι»<«ὀσπίτι(ο)ν», «νύχι»<«ὀνύχι(ο)ν», «δόντι»<«ὀδόντι(ο)ν», «ψάρι»<«ὀψάρι(ο)ν». Σημειωτέον πάντως ὅτι εἰς ὠρισμένα ἰδιώματα/διαλέκτους (Πόντου, Κύπρου, Δωδεκανήσων, Κρήτης, κάτω Ἰταλίας) τὸ -ν διετηρήθη καὶ μετὰ τὸν 15ον αἰῶνα.] Τὴν ἱστορικὴν πορείαν τῆς λέξεως ἐπισφραγίζει τὸ ἀκόλουθον: «... καὶ ἐκ τῶν ῥινῶν αὐτοῦ ἐξήρχετο καπνὸς ὡσεὶ θεάφιο ν...» πρόκειται περὶ χωρίου τοῦ ἔργου «Ἀπόκρυφον Μαρτύριον τοῦ Βαρθολομαίου», 7 (ἀγνώστου δημιουργοῦ συγγράψαντος αὐτὸ πρὸ τοῦ 8ου αἰῶ-

νος). Ἡ γλῶσσα τοῦ συγκεκριμένου αὐτοῦ ἔργου, ἐὰν δὲν ἀπεικονίζει τὸν σύγχρονον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης φωνούμενον λόγον, τοῦλάχιστον εὐρίσκεται ἐγγύτητα πρὸς αὐτόν ὅθεν, ἢ πρὸ τοῦ 8ου αἰῶνος γραπτὴ μαρτυρία *θεάφιν* καθιστᾷ ἀδύνατον τὴν ἐπάνοδον εἰς τὸν τύπον *θειάφιο*, ἐκτὸς καὶ ἂν πρόκειται περὶ γλωσσοπλαστίας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ: Τύπος **θεάφι* [θεάφι] θά ἐλειτούργησεν εἰς τὸν προφορικὸν λόγον (ἢ θά συνελειτούργησεν ἴσως μὲ τὸν [θιάφι]) ἢ καταχρηστικῆ λοιπὸν δίφθογγος [ja], τοῦ τύπου [θιάφι], εἶναι προϊὸν συνιζήσεως τῆς φωνηεντικῆς διαδοχῆς [ea] ἄνευ μετακινήσεως τοῦ τόνου (πρβλ. γενεὰ>[γενιά] γενιά, φωλεὰ>[φολιά] φωλιά, στερεὰ>[στεριά] στεριά), δηλ. *θεάφι*>[θιάφι], ὁπότε ἡ ὀρθὴ γραφὴ: *θειάφι*.

2. Περὶ τοῦ ἐτύμου τοῦ ὁμηρικῆ ἀορίστου β' «ἔπεφνον».

Ἡ λέξις ἀπαντᾶται εἰς διάφορα χωρία τῆς Ἰλιάδος (λ.χ. εἰς Υ, 172 «πέφνη») καὶ τῆς Ὀδυσσεΐας (λ.χ. εἰς χ, 346 «πέφνης») ἐπίσης, εἰς διάφορα χωρία τῆς Ἰλιάδος (λ.χ. εἰς Ρ, 430 «θειῶν») καὶ τῆς Ὀδυσσεΐας (λ.χ. εἰς σ, 63 «θεινη») ἀπαντᾶται καὶ ὁ ἐνεστώς «θειῶν» (<*θεν-jo> χεττ. «kwen», σανσκρ. «han-ti», λατ. «de-fendo», ἀρχ. ἰρλ. «gonim») [=φονεθω]. Ὁ ἀόριστος β' «ἔπεφνον» εἶναι ὁμόρριζος τοῦ ἐνεστωτικῆς τύπου «θειῶν», ἐνῶ σημασιολογικῶς λειτουργεῖ καὶ ὡς ἀόριστος τούτου (τουτέστι, δηλοῖ ὅτι τὸ σημαίνόμενον ὑπὸ τοῦ «θειῶν» ἐγένετο εἰς τὸ παρελθὸν καὶ ἔλαβε τέλος εἰς χρονικὸν σημεῖον τοῦ παρελθόντος μὴ καθοριζόμενον σαφῶς).

Διὰ τῆς συγκριτικῆς μεθόδου διεπιστώθη ἡ λειτουργία εἰς τὴν *ΠΙΕ (=Πρωτοϊνδοευρωπαϊκῆν) μιᾶς κατηγορίας κλειστῶν συμφωνικῶν φθόγγων [ἀήχων (*K^w), ἤχηρῶν (*g^w) καὶ ἤχηρῶν δασέων (*g^wh), τῶν καλουμένων «χειλοῦπερωϊκῶν» (ἀγγ. labiovelar, γαλλ. labiovélaire, γερμ. labiovelare, ἰσπαν. labiovelar, ἰταλ. labiovelare, λατιν. *labiovelaris) ἐπρόκειτο περὶ συμφῶνων τὰ ὅποια ἠρθροῦντο, ἐφ' ὅσον καὶ ἐὰν τὸ στρογγύλευμα τῶν χειλέων συνώδευεν ὁ συρμὸς τῆς γλώσσης πρὸς τὴν ὑπερώαν (πρβλ. περὶπου τὴν σύγχρονον προφορὰν τῆς ἀγγλικῆς λέξεως «quill»). Οἱ συμφωνικοὶ αὐτοὶ φθόγγοι ἐλειτούργησαν εἰς τὴν *ΠΙΕ (=Πρωτοελληνικῆν: 3000-2000/1400; π.Χ.), καὶ ἀκόμη, εὐρέως, εἰς τὴν Μυκηναϊκῆν (1400-1200 π.Χ.) ἡ ἐξέλιξις ὁμοῦς τῆς γλώσσης τοὺς ἐξηφάνισε προοδευτικῶς, παρεχώρησαν δὲ τὴν «φωνολογικὴν θέσιν» των (προοδευτικῶς) εἰς τοὺς ἀντιστοιχοῦς κατὰ τόπον ἄρθρώσεως «λαρυγγοφῶνους», ὀδοντοφῶνους καὶ χειλεοφῶνους συμφωνικοὺς φθόγγους. Τοῦτο ὠλοκληρώθη πρὸ τῆς ἀλφαβητικῆς περιόδου, συνέβη δὲ εἰς τρία στάδια: (α) τὴν περίοδον τῆς «λαρυγγοφῶνου» συρρικνώσεως των ἐπομένου ἢ προηγούμενου τοῦ [ū] (<u>) [προμυκηναϊκὸν στάδιον], (β) τὴν περίοδον τῆς ὀδοντοφῶνου ἀντιπροσωπεύσεως των πρὸ τοῦ [ē](<e>)/[ē](<η>) εἰς τὸ σύνολον τῶν ἀρχαιοελληνικῶν διαλέκτων, πλὴν τῆς βορείου/νοτίας Ἀχαικῆς καὶ τῆς Κυπριακῆς, ὅπου διατηροῦνται πρὸ τοῦ [ē] ἢ ἀντιπροσώπευσις εἶναι ὀδοντοφῶνος εἰς τὸ σύνολον τῶν διαλέκτων (πλὴν ὠρισμένων ἐξαιρέσεων εἰς τὴν Θεσσαλικὴν καὶ Ἀρκαδοκυπριακῆν) [μεταμυκηναϊκὸν στάδιον] καὶ (γ) τὴν περίοδον καθ' ἣν, διατηρουμένης τῆς κλειστότητος, κυριαρχεῖ ἡ χειλεοφῶνος πρὸ τῶν [ā](<a>) καὶ [ō](<o>)/[ō](<ω>) ἄρθρωσις (μεταμυκηναϊκὸν στάδιον)¹. Ἔτσι, ἐνδιαφέρον προκαλεῖ ἡ ἀντιπροσώπευσις (εἰς μεταμυκηναϊκὸν στάδιον) χειλοῦπερωϊκῶν συμφῶνων ὡς χειλεοφῶνων φθόγγων εἰς τὴν βορείου/νοτίας Ἀχαικῆν καὶ τὴν Κυπριακῆν, ἐνῶ εἰς τὰς λοιπὰς διαλέκτους ἔχομεν ὀδοντοφῶνον ἀντιπροσώπευσιν [πρβλ. (α) ἰων. «τέσσερες», ἀττ. «τέτταρες», δωρ. «τέτορες», ἀλλὰ βοιωτ. «πετταρες», «πετρα-», θεσσ.

-», λεσβ. «πέσυρες»· οἱ ἐν λόγῳ τύποι ἀνάγονται εἰς ΠΙΕ *K^W et- (μυκ. «qe-to-ro»· πρβλ. σανσκρ. «catvātaḥ», λιθ. «Keturi», όσκ. «petora»), (β) ἄττ./αἰολ. «τίνω»², ἄττ. «ἔτεισα» καὶ αἰολ. «επεισα»· οἱ ἐν λόγῳ τύποι ἀνάγονται εἰς ΠΙΕ *K^W ei- (πρβλ. σανσκρ. «-citiḥ»), (γ) ἄττ. «πέντε», λεσβ./θεοσ. «πεμπε», κυπρ. «pe-i-se-i»· οἱ ἐν λόγῳ τύποι ἀνάγονται εἰς ΠΙΕ *renK^W e (μυκ. «qe-te-o»· πρβλ. σανσκρ. «rāñca», κ.ἄ.).

Ἡ ὀδοντοφωνία (προηγηθέντος ταύτης ἐνός ὑποσταδίου οὐρανισκοφωνίας) καί, ἐν συνεχείᾳ, ἡ χειλεοφωνία τῶν χειλοῦπερωικῶν συμφώνων εἶναι μεταγενέστεραι τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, ἐνῶ εἶναι προγενέστεραι τῆς υἰοθετήσεως τοῦ φοινικικοῦ ἀλφαβήτου, τὸ ὁποῖον, ὡς ἐκ τούτου, οὐδὲν ἐχρειάσθη νὰ ἔχη γράφημα διὰ τὰ σύμφωνα τοῦ τύπου *K^W, κ.τ.λ.· ἔτσι, καὶ ἡ ὀδοντόφωνος (προηγηθέντος ταύτης ἐνός ὑποσταδίου οὐρανισκοφωνίας) καὶ ἡ χειλεόφωνος ἀντιπροσώπευσις τῶν χειλοῦπερωικῶν φθόγγων τοποθετοῦνται μεταξύ τοῦ 12ου καὶ τοῦ 8ου π.Χ. αἰῶνος³. Παρ' ὅλα ταῦτα, συμβαίνει ὥστε εἰς τὴν Ἀρκαδικὴν καὶ Κυπριακὴν ἐν γένει νὰ διατηρῶνται ἕως καὶ τὴν κλασσικὴν ἐποχὴν (5ον-4ον π.Χ. αἰῶνα) ἰδιάζουσαι οὐρανισκόφωνοι προφοραὶ ὠρισμένων συμφώνων ἀναγομένων εἰς χειλοῦπερωικά τοιαῦτα τῆς ΠΙΕ.

Οἱ τύποι «θε-ίνω», «ἔπε-φν-ον», «φό-νος», «πέ-φα-ται», «Ἀρῆι-φα-τος», ἅπαντες ἀπαντῶμενοι εἰς τὸν Ὅμηρον, ἀνάγονται εἰς ΠΙΕ ἀπαθῆ/πλήρη βαθμίδα ρίζης *g^W hen—. Συμφώνως πρὸς νόμον τῆς ΠΕ, κατὰ τὸν ὁποῖον τὰ ἠχηρὰ δασέα τῆς ΠΙΕ (*bh, *dh, *gh, *g^Wh) ἐτράπησαν εἰς τὴν ΠΕ εἰς τὰ ἀντίστοιχα ἄηχα δασέα (*ph, *th, *kh, *K^Wh)⁴, ἡ ΠΙΕ ἀπαθῆς βαθμὶς ρίζης *g^W hen— εἰς τὴν ΠΕ θὰ ἐτράπη εἰς *K^W hen—· ἦτοι, οἱ προαναφερθέντες ὀμηρικοὶ τύποι ἀνάγονται εἰς ΠΕ ἀπαθῆ/πλήρη βαθμίδα *K^W hen— (καὶ εἰς τὴν μηδενισμένην μορφήν τῆς *K^Wh¹).

Εἰς τὴν ΠΕ ἤδη τοποθετεῖται ἡ λειτουργία τοῦ νόμου τῆς ἀνομοιώσεως τῶν ἐν λέξει δύο ἀλλεπαλλήλων δασέων· ὁ ἐν λόγῳ νόμος, γνωστός ὡς «φωνολογικός νόμος τοῦ Grassmann», διευτώθη τὸ 1863 ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ ἰνδοευρωπαϊστοῦ γλωσσολόγου H. Grassmann (πρβλ. «τ-ρέφω» < «*θ-ρέφω», τ-εἶχος < «*θ-εἶχος, φῆ-χω» < «*h-εχω», κ.ἄ.). Ὁ νόμος τοῦ Grassmann εἶναι νεώτερος τοῦ νόμου τῆς τροπῆς τῶν ἠχηρῶν δασέων εἰς ἄηχα δασέα⁴.

Τὸ ὅτι ὁ ἀναδιπλασιασμός προηγείται τῆς λειτουργίας τοῦ νόμου τοῦ Grassmann καθίσταται ἐμφανὲς ἐκ πλήθους παραδειγμάτων (ὡς λ.χ. «Τε-θερά-πευκα» < «*Θε-θεραπευκα», «Πέ-φυκα» < «*Φε-φυκα», «Κε-χώρηκα» < «*Χε-χωρηκα», «Πε-φύτευκα» < «*Φε-φυτευκα», «Κε-χόρευκα» < «*Χε-χορευκα», «Πε-φόνευκα» < «*Φε-φονευκα», κ.ἄ.), ἐνῶ οἱ ἀναδιπλασιασμοὶ καὶ εἰς ἄλλας ἰνδοευρωπαϊκὰς γλώσσας [πρβλ. λατ. (curro) «cu-curri», (cano) «ce-cini», (cado) «ce-cidi», (pello) «pe-puli», σανσκρ. (ἐκ ρίζης «*dhar-») «dā-dhār-a] (προ)ὑποθέτουν λειτουργίαν τοῦ φαινομένου καὶ εἰς τὴν ΠΙΕ. Εὐκαιρίας δοθείσης μνημονεύομεν καὶ τὴν συχνὴν δημιουργίαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἀορίστων β' δι' ἀναδιπλασιασμοῦ: «εἶπον» (< «ἔ-ειπ-ον» < «ε-Fe-ιπ-ον» < «*ε-Fe-Fπ-ον»), «ἔτεκον» (< «*ε-τε-τκ-ον»), «ἔπετον» (< «*ε-πε-πτ-ον»)· ὡς γνωστόν, εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν ἀορίστων β' γίνεται χρῆσις τῆς ἀσθενοῦς (=συνεσταλμένης ἢ μηδενισμένης) βαθμίδος τῆς ρίζης⁵.

Ἡ κυρίως ἀποδεκτὴ σήμερον ἐπιστημονικὴ θεωρία περὶ τῆς γλώσσης τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν εἶναι ἡ ἐπεριδομένη εἰς θέσεις τῶν Chantraine, Risch, Porzig, Marinάτου⁶. Κατ' αὐτὴν, ἡ ΠΕ διεσπάσθη κατ' ἀρχὰς εἰς δύο ἐπὶ μέρους διαλέκτους, τὴν «Ἀχαικὴν» (=Πρωτομυκηναϊκὴν) καὶ τὴν «Δωρικὴν»· ἡ «μήτηρ» Ἀχαικὴ διασπᾶται ὀσημέραι εἰς τὴν «βόρειον» καὶ τὴν «νοτιαν

ἸΑχαϊκήν», αἱ ὁποῖαι συνιστοῦν καὶ τὰς «μητέρας» (α) τῆς «Θεσσαλικῆς/Βοιωτικῆς» καὶ τῆς «Αἰολικῆς τῆς Μ. Ἀσίας/Λέσβου» (:ἡ βόρειος) ἀφ' ἑνός καὶ (β) τῆς «Ἰωνικῆς/Ἀττικῆς» τῆς «Ἀρκαδοκυπριακῆς» καὶ τῆς «Μυκηναϊκῆς» (:ἡ νοτία) ἀφ' ἑτέρου. Διὰ τῆς ἐν λόγῳ σοβαρᾶς θεωρίας ἐρμηνεύεται κυρίως ἡ μείξις γλωσσικῶν στοιχείων ἀττικῶν, μυκηναϊκῶν, ἀρκαδοκυπριακῶν καὶ, ἰδίως, ἰωνικῶν· τούτέστι, τὰ ὁμηρικὰ ἐπη ἐγράφησαν ἐν ἀρχῇ εἰς τὴν νοτίαν ἸΑχαϊκήν, διεμορφώθησαν δὲ τελικῶς ἐν Ἰωνίᾳ. Ἐπομένως οἱ αἰολικοὶ ὁμηρικοὶ τύποι ἦσαν γλωσσικὰ στοιχεῖα ὑπάρχοντα ἤδη εἰς τὴν «μητέρα» ἸΑχαϊκήν («ἀχαῖσμοί»), ἐνῶ ὠρισμένα στοιχεῖα τὰ ὁποῖα δὲν ἀνήκουν εἰς τὴν νοτίαν ἸΑχαϊκήν, καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν δύνανται νὰ ἐξηγηθοῦν, ἐρμηνεύονται ἀπὸ τὴν βόρειον ἸΑχαϊκήν (πρβλ. τὸ ἀπαρέμφατον «πεφνέμεν» Ζ, 180).

Βάσει τῶν ὄσων ἀνεφέρθησαν, ἡ ἐπιστημονικῶς τεκμηριωμένη ἐτυμολογία τοῦ «ἐπεφνον» ἔχει ὡς ἀκολουθῶς:

(I.) Εἰς τὴν ΠΕ: [*^(e)K^W he^W hnon] (ἀαδιπλασιασμός καί, ἐν συνεχείᾳ, τροπή τῶν ἠχηρῶν δασέων εἰς ἄηχα τῶν αὐτῶν),

(II.) εἰς τὴν Μυκηναϊκήν: [*^(e)K^W eK^W hon] (λειτουργία τοῦ νόμου τοῦ Grassmann),

(III.) εἰς τὸν Ὅμηρον: ἔ π ε φ ν ο ν (καὶ π ἔ φ ν ο ν) [ἀντιπροσώπευσις χειλοῦπερωικῶν εἰς μεταμυκηναϊκὰ στάδια· ὁ τύπος, λόγῳ τοῦ —πε—, ἐρμηνεύεται ὡς γλωσσικὸν στοιχεῖον τῆς «μητρὸς» νοτίας (ἢ καὶ τῆς βορείου) ἸΑχαϊκῆς. Εἰς τὸ σύνολον τῶν ἀρχαιοελληνικῶν διαλέκτων, πλὴν τῆς βορείου/νοτίας ἸΑχαϊκῆς καὶ τῆς Κυπριακῆς, θὰ εἴχομεν «*επεφνον», ἐνῶ ὁ ἀχαϊκὸς καὶ κυπριακὸς τύπος τοῦ «θείνω» θὰ ἦτο «*φεινω»]. Ἡ ὑπαρξίς τοῦ τύπου (ἐνός τύπου συμφώνου πρὸς τὴν φωνολογικὴν δομὴν τῆς Ἀρχαιοελληνικῆς - ἀνόμοια κατὰ τὸν τρόπον ἀρθρώσεως καὶ ὅμοια κατὰ τὸν τόπον ἀλλεπάλληλα σύμφωνα—) εἰς μεταγενεστέρους ποιητὰς (Πίνδαρον, Βακχυλίδην, Σοφοκλέα) σημαίνει ἀπλὴν ἀντιγραφὴν καὶ παράθεσιν τύπου τοῦ Ὀμήρου (πρβλ. τοὺς «κάρα», «ἄτερ» καὶ παμπόλλους ἄλλους ὁμηρικοὺς τύπους ἀπαντωμένους εἰς τὴν μεταγενεστέραν τοῦ Ὀμήρου ποιήσιν ἔνεκα μετρικῶν κυρίως ἀναγκῶν)· ὁμηρικῶν ἐν γένει τύπων, ἀπαντωμένων μόνον εἰς μεθωμηρικοὺς ποιητὰς, οὐδὲ εἰς τὴν πεζογραφίαν (πλὴν περιπτώσεων καθ' ἃς παρετίθεντο αὐτούσιοι ὁμηρικοὶ φράσεις) οὐδὲ εἰς τὴν ἐν γένει λαλουμένην Ἑλληνικὴν ἐγένετο χρῆσις.

Τέλος, ὁμοίως ἐρμηνεύεται καὶ ὁ ὁμηρικὸς τύπος «πέφαται» (Ρ 689, Τ 27, χ 54, καὶ ἀλλαχοῦ).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Πρβλ. Μ. Lejeune «Phonétique historique du mycénien et du grec ancien», Klincksieck, Paris, 1972², σελ. 43-53, § 30-41. Εἰς τὴν σελίδα μάλιστα 52 (§ 40+ τῇ σημειώσει 2) ὁ συγγραφεὺς ἐρμηνεύει καὶ τὴν εἰς τὴν ἀλφαβητικὴν περίοδον χειλεόφωνον ἀντιπροσώπευσιν τῶν χειλοῦπερωικῶν συμφωνικῶν φθόγγων πρὸ συμφώνου· ἐν ἀρχῇ ἔτεινον πρὸς «λαρυγγόφωνον» ἀρθρωσιν, ἐν συνεχείᾳ ὅμως, συνεπικουροῦντος κυρίως τοῦ νόμου τῆς ἀναλογίας, κατέληξαν εἰς χειλεόφωνα (πρβλ. «κό-πρ-ος» <«*ΚοΚ^W-r»: ἡτεροιωμένη βαθμὶς τῆς ρίζης· τὸ χειλεόφωνον θὰ ἤρμηνεύετο ἐξ ἀρχαιοτέρου «*κοπωρ», «πρ-ιασθαι» <«*Κ^W rī-», κ.ά.).

2. Κατὰ τὸν Μ. Lejeune (ἔ.ά., σελ. 50, § 37) τὰ χειλοῦπερωικὰ σύμφωνα πρὸ τοῦ [i] ἔχουν καὶ εἰς τὴν Αἰολικὴν ὀδοντόφωνον ἀντιπροσώπευσιν (προκειμένου δὲ περὶ τοῦ ὁμηρικοῦ ἀπολύτου ἀριθμητικοῦ «πίσυρες», τὸ ὁποῖον εἶναι αἰολικόν, ὁ Lejeune φρονεῖ ὅτι ἐνδέχεται νὰ ἔχη δημιουργηθῆ κατ' ἐπίδρασιν τοῦ ἐπίσης αἰολικοῦ «πέσυρες», εἰς τὸ ὁποῖον τὸ «π» ἀντιπροσωπεύει τὸ ἄηχον χειλοῦπερωικόν σύμφωνον κανονικῶς).

3. Πρβλ. M. Lejeune, ξ.ά., σελ. 51, § 39.
4. Πρβλ. Γ. Μπαμπινιώτη, «*Ιστορική Γραμματική τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γλώσσας - Ι. Φωνολογία*», Αθήνα σελ. 48/9, § 86, ὅπου καὶ σχετικὰ παραδείγματα.
5. Πρβλ. Γ. Μπαμπινιώτη, ξ.ά., σελ. 117/8, *ιβ* 183.
6. Πρβλ. Γ. Μπαμπινιώτη «*συνοπτικὴ ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας - με εἰσαγωγή στην ιστορικοσυγκριτικὴ γλωσσολογία*», Αθήνα, σελ. 93/4.